

Shaxsning Ijtimoiylashuvida Ta'limning O'Rni

Iskanderova Shirin Daniyarovna

Samarqand Davlat Chet tillari Instituti talabasi, Samarqand, O'zbekiston

Abstract: Ushbu maqola ta'lim va individual sotsializatsiya o'rtasidagi murakkab munosabatlarni o'rganishga, ta'lim muassasalarining sotsializatsiyaning asosiy agentlari sifatida qanday harakat qilishini va jamiyatda individual o'ziga xoslik rivojlanishiga ta'sir qilishni o'rganishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, shaxsning ijtimoiylashuvi, muvaffaqiyat, ta'lim muhiti, qadriyatlarni shakllantirish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish, Madaniy-lingvistik ta'lim, kasbiy tanlov, tarbiya.

KIRISH

Shaxsni sotsializatsiya qilishda ta'limning roli murakkab va ko'p qirrali mavzu bo'lib, u uzoq vaqt davomida pedagoglar, psixologlar va sotsiologlarni qiziqtiradi. Ta'lim insonning shaxsiyati, qadriyatlari, e'tiqodlari va xatti-harakatlarini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi, ijtimoiylashuv jarayoniga katta hissa qo'shadi. Ta'lim odamlarning jamiyatga integratsiyalashuvi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va madaniy me'yorlarni o'zlashtirgan asosiy mexanizm bo'lib xizmat qiladi. Odamlar turli xil ta'lim muhitini kezishda, ular o'zlarining shaxsiyatini shakllantirishga hissa qo'shadigan tengdoshlari, o'qituvchilari va institutsional me'yorlarni o'z ichiga olgan keng doiradagi ijtimoiy ta'sirlarga duchor bo'lishadi. Ta'lim muassasalaridagi rasmiy o'quv dasturlari va yashirin o'quv dasturlari qadriyatlar, munosabat va xulq-atvorni kutishda hal qiluvchi rol o'ynaydi va shu bilan ijtimoiylashuv jarayonini shakllantiradi.

I. Shaxs ijtimoiylashuvida ta'limning o'rni

Ta'lim muhiti shaxsning ijtimoiylashuvi jarayonida muhim rol o'ynaydi, chunki u ijtimoiy muhitga muvaffaqiyatli moslashish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar, bilim va qadriyatlarni shakllantirish uchun noyob imkoniyatlarni beradi. Ta'lim shaxsning shakllanishiga, uning ijtimoiy va madaniy o'ziga xosligiga, shuningdek, ijtimoiy kompetensiyalarning rivojlanishiga ta'sir qiladi.

Birlamchi sotsializatsiya oilada boshlanadi, lekin ikkinchi darajali ijtimoiylashuvning shakllanishida maktab va boshqa ta'lim muassasalaridagi ta'lim muhiti asosiy rol o'ynaydi. Maktabda bolalar turli ijtimoiy guruhlar bilan muloqot qilishni o'rganadilar, muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradilar, guruh faoliyatida qatnashadilar va nizolarni hal qiladilar. "Ta'lim muhiti bolalar va o'smirlarga hayotning turli jabhalarini o'rganish, o'z qobiliyat va ko'nikmalarini rivojlantirish, turli ijtimoiy guruhlar bilan muloqot qilish tajribasiga ega bo'lish uchun noyob imkoniyat yaratadi" [2; 301]. Ijtimoiylashtirish jarayonida ta'lim muhitining asosiy rollaridan biri ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishdir. Talabalar boshqa odamlar bilan muloqot qilishni o'rganadilar, empatiya, bag'rikenglik, boshqalarga va ularning nuqtai nazarini hurmat qilishni rivojlantiradilar. Shuningdek, ular nizolarni tinch yo'l bilan hal qilishni, jamoaviy faoliyatda qatnashishni va jamoat qarorlarini qabul qilishni o'rganadilar. Ushbu ko'nikmalar ijtimoiy muhitga muvaffaqiyatli moslashish va boshqalar bilan uyg'un munosabatlarni yaratish uchun muhimdir.

“Bundan tashqari, V.N. Vvedenskiyning fikricha ta'lim muhiti shaxsning shaxsiy shaxsiyatini shakllantirishga yordam beradi. O'quv jarayonida o'quvchilar o'zlarining qiziqishlari, qobiliyatlari va qadriyatlarini o'rganadilar, bu ularga jamiyatdagi o'z o'rnini aniqlashga va hayot yo'nalishini tanlashga yordam beradi” [8; 95].

Ta'lim, shuningdek, sog'lom shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan o'z-o'zini anglash va o'z-o'zini anglashni rivojlantirishga yordam beradi. Ijtimoiylashuv jarayonida ta'lim muhitining yana bir muhim roli - madaniy merosni uzatishdir. Ta'lim orqali bolalar o'z xalqining madaniyati, urf-odatlarini, tarixi, adabiyoti va san'ati bilan tanishadilar. Bu ularda o'z madaniyatiga mansublik va boshqalarning madaniyatiga hurmat hissini rivojlantirishga yordam beradi. Shunday qilib, ta'lim muhiti madaniy xilma-xillikni saqlashga va boshqa madaniyatlarga nisbatan bag'rikenglik munosabatini shakllantirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, ta'lim iqtisodiy sotsializatsiyani shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim orqali kishilar bandlik va iqtisodiy mustaqillik uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladilar. Ta'lim ularga yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish va o'zgaruvchan mehnat bozori sharoitlariga moslashishga yordam beradi. Shunday qilib, ta'lim muhiti ijtimoiylashuv jarayonida asosiy rol o'ynaydi, shaxsga ijtimoiy muhitga muvaffaqiyatli moslashish uchun zarur bilim, ko'nikma va tajribalar beradi. U ijtimoiy kompetensiyalarni, shaxsiy o'ziga xoslikni shakllantirishga, madaniy merosni uzatishga va iqtisodiy ijtimoiylashuvga yordam beradi. Ta'lim muhiti fuqarolik jamiyatini rivojlantirish, barqaror iqtisodiy o'sish va uyg'un shaxslararo munosabatlarning asosidir.

Ta'lim muhiti shaxsning ijtimoiylashuvi jarayonida uning qadriyat yo'nalishlari, ijtimoiy ko'nikmalari, madaniy referentlari va fuqarolik pozitsiyasini aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ta'lim nafaqat aqliy qobiliyatlarni shakllantiradi, balki jamiyatda ijtimoiy moslashuv, ta'lim va shaxsiy rivojlanishga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan:

➤ *Qadriyatlarni shakllantirish*

“Ta'lim muhiti axloqiy, ijtimoiy va madaniy qarorlarni qabul qilishga ta'sir qiluvchi, atrof-muhitning qabul qilingan standartlari va me'yorlarini aks ettiruvchi, qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishning muhim omilidir” [3; 302]. Ta'lim muassasasida talabalar o'zlarining shaxsiy rivojlanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladigan qadriyatlar va me'yorlarni o'rganadilar va o'zlashtiradilar.

➤ *Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish*

Ta'lim muhiti o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, shu jumladan jamoada ishlash, muammolarni hamkorlikda hal qilish, turli ijtimoiy vaziyatlarga moslashish va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish.

➤ *Madaniy-lingvistik ta'lim*

Ta'lim muhitida shaxsning madaniy va lingvistik ijtimoiylashuvining asosiy omili bo'lgan individual va jamoaviy madaniy makon shakllanadi. “Adabiyot, san'at, til va madaniyat bilan tanishish milliy va jahon qadriyatlarini anglash va qabul qilishga xizmat qiladi” [1; 69].

➤ *Fuqarolik ishtirokiga tayyorgarlik*

Ta'lim o'quvchilarni fuqarolik ishtiroki va ishtirokiga tayyorlash orqali fuqarolik faolligi va mas'uliyatini rivojlantiradi. Bu fuqarolikni rivojlantirish, huquq va erkinliklarni hurmat qilishni rag'batlantiradi, shuningdek, huquqiy normalar va majburiyatlarga rioya qilishni shakllantiradi.

➤ *O'qituvchilarning ta'siri va tarbiya usullari*

Ijtimoiylashuv jarayoni bevosita pedagoglarning tasavvurlari va o'qitish usullari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. “O'qituvchilar, ularning ta'lim va tarbiyaga yondashuvlari, ta'lim rahbarlari, o'quv materiallari va madaniy tadbirlar o'quvchilarning ijtimoiy va madaniy holatini shakllantirishga yordam beradi” [5; 201].

➤ *Ta'lim kasbiy tanlovning hal qiluvchi omili sifatida*

Ta'lim muhiti shaxsning kasbiy o'zini o'zi belgilashiga ta'sir qiladi. Bu yerda o'quvchilarning qiziqishlari, mayllari va iste'dodlari shakllanadi, bu ularning kelajakdagi kasbiy rivojlanishini belgilaydi.

II. Ta'lim muhiti va uning shaxsni ijtimoiylashtirishga ta'siri

Shaxsning shaxsiyatini shakllantirishga ta'limning ta'siri juda katta. U nafaqat bilim va ko'nikmalar beradi, balki insonning qadriyatlari, e'tiqodlari, fikrlash va xatti-harakatlariga ham ta'sir qiladi. Ta'lim jarayoni madaniyat, tarix, ijtimoiy me'yor va qadriyatlarni o'rganish orqali shaxsning o'ziga xosligini shakllantiradi.

Bolalikdan tarbiya shaxsning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. *“Maktabgacha yoshdagi bolalar o'z-o'zini anglash va dunyodagi rolini tushunishni rivojlantirishga yordam beradigan asosiy ko'nikmalar va bilimlarni egallashni boshlaydilar. Maktabgacha ta'limning bir qismi sifatida ular o'zlarini katta jamoaning bir qismi sifatida qabul qila boshlaydilar, boshqa bolalar bilan muloqot qilishni, qoidalarni hurmat qilishni va boshqalarni hurmat qilishni o'rganadilar”* [4; 404]. Shuningdek, u kelajakda ularning shaxsiyatiga ta'sir qiladigan asosiy qadriyatlar va e'tiqodlarni shakllantiradi.

Maktabda ta'lim shaxsiy shaxsni shakllantirishda muhim rol o'ynashda davom etmoqda. Bu yerda talabalar turli fanlarni, jumladan, tarix, adabiyot, ijtimoiy fanlarni o'rganishni boshlaydilar, bu esa o'z mamlakati tarixini, madaniyatini, urf-odatlarini va an'alarini tushunishga yordam beradi, o'zlarining muayyan jamoaga mansubligi haqida ongini shakllantiradi. Maktab ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga ham yordam beradi, o'quvchilar o'zlarining qiziqishlari va qadriyatlarini aniqlay boshlaydilar, jamiyatdagi o'rnini tushunadilar.

Oliy ta'lim shaxsning shaxsiyatini shakllantirishga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Talabalar o'zlari tanlagan yo'nalish bo'yicha bilimlarini chuqurlashtiradi, tanqidiy fikrlashni, atrofdagi dunyoga faol munosabatini rivojlantiradi. Ular o'zlarining maqsad va manfaatlarini aniqlay boshlaydilar, dunyoqarashini va shaxsiy qadriyatlarini shakllantiradilar. Oliy ta'lim, shuningdek, turli madaniyatlarni o'rganish imkoniyatini beradi, bu esa bag'rikenglik va xilma-xillikka hurmatni targ'ib qiladi.

Ta'lim, shuningdek, gumanitar va ijtimoiy fanlarni o'rganish orqali shaxsning shaxsiyatini shakllantiradi. Adabiyot, san'at, tarix, sotsiologiya - bularning barchasi insonga dunyodagi o'z o'rnini tushunish kalitlarini topishga imkon beradi, shuningdek, boshqa xalqlar va madaniyatlarning tajribasi va donoligini o'rganish orqali shaxsiy rivojlanishni rag'batlantiradi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, ta'limning salbiy ta'siri ham mumkin. Stereotiplarning mavjudligi, yuqori bosim va raqobat o'z-o'zini hurmat qilish va shaxsiy o'ziga xoslikka halokatli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuni ham ta'kidlash kerakki, sifatli ta'limdan foydalanish barcha aholi guruhlari uchun har doim ham teng emas, bu esa shaxsiyatni shakllantirish imkoniyatlarining tengsizligiga olib kelishi mumkin. Ta'limning shaxs shakllanishiga ta'siri sezilarli va ko'p qirrali. Ta'lim nafaqat bilim va ko'nikmalar beradi, balki insonning qadriyatlari, e'tiqodlari va dunyoqarashini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Asosiy darajada ta'lim insonning dunyo va o'zi haqidagi tushunchasini kengaytira oladigan turli nuqtai nazarlar, madaniyatlar va g'oyalar bilan tanishishni ta'minlaydi. *“Tengdoshlar, o'qituvchilar va o'quv materiallari bilan o'zaro aloqalar orqali odamlar o'z e'tiqodlari va taxminlari haqida tanqidiy fikr yuritishga rag'batlantiriladi, bu esa yanada nozik shaxsiy shaxsiyatning rivojlanishiga olib keladi. Ta'lim odamlarni ijtimoiy normalar, tarixiy rivoyatlar va madaniy idroklarni tanqidiy tahlil qilish vositalari bilan jihozlaydi”* [6; 93]. Ushbu tanqidiy ong o'z-o'zini anglashni rivojlantiradi va odamlarga kengroq ijtimoiy tuzilmalar bilan bog'liq holda o'z qadriyatlari va o'ziga xosliklarini shubha ostiga qo'yish va qayta baholash imkonini beradi. Natijada, ta'lim odamlarga haqiqiy va o'z tajribalari va e'tiqodlarini aks ettiruvchi shaxsiy identifikatsiyani yaratishga imkon beradi.

Bundan tashqari, ta'lim muassasalaridagi o'quv dasturi va o'quv muhiti shaxsiy shaxsiyatning shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Inklyuziv va madaniy jihatdan javob beradigan ta'lim amaliyotlari o'ziga xoslik va tajribalarning xilma-xilligini tasdiqlaydi, odamlarga o'z his-tuyg'ularini kashf qilish va tasdiqlash uchun qo'llab-quvvatlovchi maydonni ta'minlaydi. Aksincha, xilma-xillik va inklyuziyaga ega bo'lmagan ta'lim muhiti ma'lum identifikatorlarni beixtiyor chetga surib qo'yishi mumkin, bu esa shaxsiy shaxsiyatning haqiqiy rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Inson shaxsini shakllantirishda ta'lim muhim rol o'ynaydi. O'ziga xoslik - bu shaxsni o'ziga xos va boshqalardan farq qiladigan o'ziga xos xususiyatlar, xususiyatlar va fazilatlar yig'indisidir. Ta'lim bilimlar, qadriyatlar, me'yorlar va ijtimoiy kutishlarni uzatish orqali shaxsning shakllanishiga ta'sir qiladi. Birinchidan, ta'lim shaxsga jamiyatdagi o'z o'rnini aniqlashga va hayot yo'nalishini tanlashga yordam beradi. "Ta'lim orqali odamlar turli fanlarni, bilim sohalarini va kasbiy ko'nikmalarni o'zlashtiradilar, bu ularning qiziqishlari, qobiliyatlari va qadriyatlarini aniqlashga yordam beradi" [7; 25]. Masalan, talaba o'quv jarayoni orqali o'zining san'at yoki fanga bo'lgan ishtiyoqini kashf etishi mumkin, bu esa pirovardida uning kelajakdagi kasb tanlashi va hayot yo'liga ta'sir qilishi mumkin. Ikkinchidan, ta'lim o'z-o'zini anglash va o'z-o'zini anglashni rivojlantirishga yordam beradi. Turli sohalarida bilim va tajriba orttirish orqali inson o'zi haqida, uning imkoniyatlari va qobiliyatlari haqida ko'proq ma'lumotga ega bo'ladi. Bu unga o'zini, maqsad va intilishlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi, bu esa pirovardida uning shaxsiy shaxsiyatini shakllantirishga ta'sir qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ta'lim shaxsning ijtimoiylashuvida muhim rol o'ynaydi. Maqolamiz davomida biz ta'lim inson shaxsini shakllantirish va uning ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo'shishning turli usullarini o'rganib chiqdik. Birinchidan, ta'lim odamlarga shaxsiy va ijtimoiy o'sishi uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish uchun platforma yaratadi. Maktablar va universitetlar kabi rasmiy ta'lim tizimlari intellektual rivojlanish, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rag'batlantiradigan tizimli muhitni taklif qiladi. Ushbu ko'nikmalar nafaqat akademik muvaffaqiyat uchun, balki ijtimoiy o'zaro munosabatlarni samarali boshqarish va jamiyatga ijobiy hissa qo'shish uchun ham qimmatlidir. Bundan tashqari, ta'lim odamlarga ijtimoiy me'yorlar, qadriyatlar va madaniy amaliyotlarni beruvchi sotsializatsiya agenti bo'lib xizmat qiladi. Maktablar jamiyatning mikrokosmosi vazifasini bajaradi, bu yerda turli millatga mansub o'quvchilar birlashadilar, o'zaro muloqot qilishni o'rganadilar va tegishlilik tuyg'usini rivojlantiradilar. O'quv dasturi talabalarni turli fanlar, jumladan, tarix, adabiyot va jamiyatshunoslik fanlari bilan tanishtiradi, bu ularga o'z madaniy merosi haqida tushuncha beradi va o'z shaxsini shakllantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Iskanderova. Sh.D. How preschool children determine their future profession.//Analytical journal of education and development. May 9, 2023-69p.
2. Iskanderova. Sh.D. The influence of parents on children education.//Journal of humanity and artificial intelligence.; May 8, 2023-301p .
3. Iskanderova. Sh.D. The influence of parents on children's education.//Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence.//08.05.2023-302p.
4. Khujakulov R.I. Tursunov G.B. Haqberdieva G.T. Radjabova E.D. Absalomov H.U. MOTIVATING ACTIVITIES FOR STUDENTS IN LEARNING ENGLISH.//Proceedings of International Scientific-Practical Conference on "Cognitive Research in Education"/ 15.04.2021.-404p.
5. M.I.Usmanova. Традиционное обучение, его плюсы и минусы.//Образовательная социальная сеть.//20.10.2018-201стр

6. Muhammad Imdad Ullah, Aamir Sagheer, Tehmina Sattar, Shahbaz Khan. Factors Influencing Students Motivation to Learn in Bahauddin Zakariya University, Multan (Pakistan).// International Journal of Human Resource Studies.//17.08.2013.-93p
7. Vavilov Yu.P. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining pedagogik qobiliyati haqida / Yu.P. Vavilov // Kognitiv qobiliyatlarning diagnostikasi. Yaroslavl: YAGPI, 1986. – 25 b.
8. Достоинства и недостатки методов традиционного обучения.//Педагогика достоинства.//15.10.2014-95стр
9. Искандерова Ш.Д. Роль книг в образовании детей.// Мир культуры: искусство, наука, образование.//03.11.2023.-50-55стр.